# KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING MILLIY IQTISODIYOTDAGI O‘RNI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

**Xidoyatov Ravshan**
*Jizzax politexnika instituti*
*“Iqtisodiyot va menejment” kafedrasi dotsenti*
rxidoyatov@mail.ru

***Annotatsiya.*** *Mazkur maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning milliy iqtisodiyot taraqqiyotidagi o‘rni, iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish hamda raqobat muhitini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. O‘zbekistonda kichik tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridagi ishtiroki rasmiy statistik ma’lumotlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rivojlantirishga to‘sqinlik qiluvchi omillar aniqlanib, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va biznes muhitini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.*

***Kalit so‘zlar:*** *kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, milliy iqtisodiyot, iqtisodiy o‘sish, bandlik, investitsiya, raqobat, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, aholi daromadlari, tadbirkorlik muhiti.*

## Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta’minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Mazkur soha iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish hajmini oshirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi daromadlarini ko‘paytirish hamda ichki bozorda raqobatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Kichik biznesning o‘zgaruvchan bozor talablariga tez moslasha olishi, mahalliy resurslardan samarali foydalanishi va yangi tashabbuslarni amalga oshirish imkoniyati uning iqtisodiy ahamiyatini yanada oshiradi.

O‘zbekistonda xususiy mulkni himoya qilish, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, biznes yuritish sharoitlarini yaxshilash va iqtisodiyotda xususiy sektor ulushini oshirish iqtisodiy islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, kichik biznesning barqaror rivojlanishi nafaqat tadbirkorlik subyektlari sonining ko‘payishi, balki ularning mehnat unumdorligi, moliyaviy barqarorligi, innovatsion salohiyati va bozordagi raqobatbardoshligiga ham bog‘liq.

Maqolaning maqsadi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning milliy iqtisodiyotdagi o‘rnini tahlil qilish, uning rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillarni aniqlash hamda sohani takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

**Mavzuning nazariy asoslari**

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiy nazariyada bozor mexanizmlarining samarali ishlashi, resurslarning taqsimlanishi va raqobatning rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Tadbirkorlik faoliyati ishlab chiqarish omillarini birlashtirish, iqtisodiy tavakkalchilikni o‘z zimmasiga olish, yangi mahsulot va xizmatlarni bozorga olib chiqish hamda mavjud resurslardan samarali foydalanish jarayonini ifodalaydi.

Jozef Shumpeterning innovatsiyalar va tadbirkorlikka oid qarashlarida tadbirkor iqtisodiy rivojlanishning faol ishtirokchisi sifatida namoyon bo‘ladi. Yangi mahsulotlar, ishlab chiqarish usullari va biznes modellarining joriy etilishi iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlarni tezlashtiradi. Shu nuqtayi nazardan, kichik biznes nafaqat mavjud talabni qondiruvchi subyektlar majmuasi, balki innovatsiyalarni joriy etish va yangi bozorlarni shakllantirish manbai hamdir.

Kichik tadbirkorlikning rivojlanishi institutsional sharoitlarga ham bog‘liq. Mulk huquqining himoyalanganligi, shartnomalar ijrosining ta’minlanishi, moliyalashtirish imkoniyatlari, soliq va ma’muriy tartiblarning tushunarliligi tadbirkorlik faoliyatining samaradorligiga ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli kichik biznesni rivojlantirishda tadbirkorning tashabbuskorligi bilan bir qatorda qulay institutsional muhitni shakllantirish ham muhimdir.

**O‘zbekistonda kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi o‘rni**

O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining ma’lumotlariga ko‘ra, 2025-yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 52,2 foizni tashkil etgan. Mazkur subyektlar tomonidan yaratilgan yalpi qo‘shilgan qiymat hajmi 923,5 trillion so‘mga teng bo‘lgan. Bu ko‘rsatkichlar kichik biznesning mamlakat iqtisodiy faoliyatidagi muhim o‘rnini ko‘rsatadi. [1]

Kichik biznesning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi so‘nggi yillarda pasayish tendensiyasini namoyon qilgan. Rasmiy statistik ma’lumotlarda ushbu ko‘rsatkich 2021-yilda 56,3 foiz, 2022-yilda 54,3 foiz, 2023-yilda 53,8 foiz, 2024-yilda 53,5 foiz va 2025-yilda 52,2 foizni tashkil etgan. [1]

***1-jadval.*** [1]

**O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIMdagi ulushi**

[1] *Manba: O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining SI0AT rasmiy statistik ma’lumotlari asosida tuzildi.*

| Yil | YaIMdagi ulushi, % |
|---|---|
| 2021 | 56,3 |
| 2022 | 54,3 |
| 2023 | 53,8 |
| 2024 | 53,5 |
| 2025 | 52,2 |

Jadvaldan ko‘rinadiki, 2021–2025-yillarda kichik biznesning YaIMdagi ulushi 4,1 foiz punktga kamaygan. Ushbu o‘zgarishni faqat kichik biznes faoliyatining qisqarishi sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Ko‘rsatkichga yirik korxonalar ishlab chiqarishining o‘sishi, iqtisodiyot tarmoqlarining tarkibiy o‘zgarishi, statistik metodologiya va boshqa omillar ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli kichik biznes faoliyatini baholashda YaIMdagi ulush bilan bir qatorda ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi, eksport, bandlik va korxonalar moliyaviy natijalarini ham hisobga olish zarur.

Kichik biznesning iqtisodiyot tarmoqlaridagi ishtiroki ham bir xil emas. 2025-yilda kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilgan yalpi qo‘shilgan qiymat tarkibida xizmatlar sohasi 43,9 foiz, qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi 30,9 foiz, sanoat 14,6 foiz, qurilish esa 10,6 foizni tashkil etgan. [2]

Ushbu tarkib kichik biznesning xizmatlar va qishloq xo‘jaligidagi ahamiyati yuqoriligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, sanoatda kichik korxonalar ishtirokini kengaytirish, qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirish va yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish iqtisodiy diversifikatsiya uchun muhim imkoniyat yaratadi.

**Kichik biznesning bandlik va aholi daromadlariga ta’siri**

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning asosiy ijtimoiy vazifalaridan biri aholi bandligini ta’minlashdir. Yangi korxonalar, oilaviy bizneslar, xizmat ko‘rsatish shoxobchalari va ishlab chiqarish ustaxonalarining tashkil etilishi mehnat bozorida qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratadi. Bu, ayniqsa, yoshlar, ayollar va mehnat bozoriga endigina kirib kelayotgan fuqarolar uchun iqtisodiy faollik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tadbirkorlik faoliyati aholining o‘z daromad manbalarini shakllantirishiga yordam beradi. Bunda daromadlar miqdori biznesning turi, mehnat unumdorligi, bozor talabi, ishlab chiqarish xarajatlari va boshqaruv sifatiga bog‘liq. Shuning uchun tadbirkorlik subyektlari sonining ortishi har doim ham daromadlarning barqaror o‘sishini anglatmaydi. Barqaror natijaga erishish uchun korxonalarning uzoq muddat

faoliyat yuritishi, ish o‘rinlarining samaradorligi va xodimlar malakasining oshishi muhim hisoblanadi.

Kichik biznesning rivojlanishi hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga ham ko‘maklashishi mumkin. Mahalliy xomashyo, mehnat resurslari va iste’mol talabidan kelib chiqib tashkil etilgan korxonalar hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytiradi. Buning uchun chekka hududlarda transport va internet infratuzilmasini yaxshilash, tadbirkorlarning moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarni bozorga olib chiqish zarur.

**Kichik biznesni rivojlantirishdagi muammolar**

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiyotdagi imkoniyatlaridan to‘liq foydalanishga ayrim omillar to‘sqinlik qilishi mumkin.

Birinchidan, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari barcha tadbirkorlar uchun bir xil emas. Garov ta’minotining yetarli emasligi, kredit qiymati va biznesning moliyaviy tarixiga qo‘yiladigan talablar yangi tashkil etilgan korxonalar uchun qiyinchilik tug‘dirishi mumkin.

Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar va raqamli boshqaruv vositalaridan foydalanish darajasi korxonalar kesimida farq qiladi. Elektron savdo, raqamli hisob-kitob, mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish va avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining yetarlicha joriy etilmasligi samaradorlikni cheklashi mumkin.

Uchinchidan, ayrim tadbirkorlik subyektlarida malakali kadrlar, marketing bilimlari va strategik rejalashtirish ko‘nikmalari yetishmasligi kuzatiladi. Bozor talabini noto‘g‘ri baholash, xarajatlarni samarali boshqarmaslik va raqobatchilarni tahlil qilmaslik biznesning barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

To‘rtinchidan, kichik korxonalarning yirik korxonalar va xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlari cheklangan bo‘lishi mumkin. Mahsulot sifatini standartlashtirish, sertifikatlash, logistika xarajatlari va eksport tartib-taomillari bu jarayonda muhim ahamiyatga ega.

**Kichik biznesni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari**

Kichik biznesning milliy iqtisodiyotdagi rolini kuchaytirish uchun quyidagi yo‘nalishlarga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

**1. Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish.** Kichik korxonalar uchun moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, mikromoliyalashtirish xizmatlarini kengaytirish, kredit olish jarayonining shaffofligini oshirish va biznes loyihalarini baholash tizimini takomillashtirish zarur. Moliyaviy ko‘mak korxonaning haqiqiy iqtisodiy salohiyati va loyihaning barqarorligiga asoslanishi lozim.

**2. Raqamli transformatsiyani jadallashtirish.** Elektron savdo, onlayn to‘lovlar, bulutli hisob tizimlari, raqamli marketing va avtomatlashtirilgan boshqaruv vositalarini joriy etish kichik biznesning xarajatlarini kamaytirishi va mijozlar doirasini kengaytirishi mumkin. Raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish bo‘yicha amaliy o‘quv dasturlarini tashkil etish ham muhimdir.

**3. Tadbirkorlarning bilim va malakasini oshirish.** Biznes-reja tuzish, moliyaviy tahlil, soliq hisobi, marketing, mahsulot sifatini boshqarish va eksport faoliyati bo‘yicha qisqa muddatli kurslar tashkil etish lozim. Oliy ta’lim muassasalari, kasbiy ta’lim tashkilotlari va biznes vakillari o‘rtasidagi hamkorlik ushbu jarayonda samarali natija berishi mumkin.

**4. Innovatsion va ishlab chiqarish faoliyatini rag‘batlantirish.** Kichik korxonalarning ilmiy-tadqiqot tashkilotlari bilan hamkorligini rivojlantirish, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va mahalliy xomashyoni chuqur qayta ishlashga ko‘maklashish kerak. Bunday yondashuv korxonalarning qo‘shilgan qiymatini oshirish va import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

**5. Hududiy tadbirkorlikni rivojlantirish.** Har bir hududning tabiiy resurslari, mehnat salohiyati, turistik imkoniyatlari va bozor talabidan kelib chiqib, biznesni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Hududiy sanoat kooperatsiyasi, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni savdo tarmoqlariga ulash va logistika xizmatlarini yaxshilash kichik biznesning bozor imkoniyatlarini oshiradi.

**6. Raqobat va biznes muhitini mustahkamlash.** Tadbirkorlik faoliyatiga oid ma’muriy tartiblarning tushunarliligini ta’minlash, qonuniy raqobatni himoya qilish, mulk huquqining kafolatlarini mustahkamlash va davlat xizmatlaridan foydalanishni soddalashtirish zarur. Bu tadbirkorlarning uzoq muddatli rejalashtirish va investitsiya kiritish imkoniyatlarini kengaytiradi.

**Xulosa**

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik O‘zbekiston milliy iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, iqtisodiy o‘sish, bandlik, aholi daromadlari va raqobat muhitiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. 2025-yilda kichik biznesning YaIMdagi ulushi 52,2 foizni tashkil etgani uning mamlakat iqtisodiyotidagi salmoqli o‘rnini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ushbu ko‘rsatkichning so‘nggi yillardagi pasayishi iqtisodiyotdagi tarkibiy o‘zgarishlar va boshqa omillar bilan birgalikda chuqur tahlil qilinishi lozim.

Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, kichik biznesni rivojlantirishda korxonalar sonini ko‘paytirish bilan bir qatorda ularning samaradorligi, moliyaviy barqarorligi va mehnat unumdorligini oshirishga ustuvor ahamiyat berish zarur.

Ikkinchidan, tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy resurslar, zamonaviy texnologiyalar va malakali kadrlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish ularning raqobatbardoshligini oshiradi.

Uchinchidan, kichik korxonalarni yirik ishlab chiqaruvchilar bilan kooperatsiyalash, eksport faoliyatiga jalb etish va mahalliy mahsulotlarni qayta ishlash zanjirlariga qo‘shish yuqori qo‘shilgan qiymat yaratishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, tadbirkorlik muhitini takomillashtirish, hududiy infratuzilmani rivojlantirish va raqamli xizmatlarni keng joriy etish kichik biznesning barqaror o‘sishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Umuman olganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tizimli ravishda qo‘llab-quvvatlash O‘zbekiston iqtisodiyotining diversifikatsiyasini kuchaytirish, yangi ish o‘rinlarini yaratish, aholi farovonligini oshirish va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

## Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi. SIAT rasmiy statistik ma’lumotlar bazasi. https://siat.stat.uz/data/1840/?lang=en

2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 2025-yil yakunlari bo‘yicha kichik tadbirkorlik (biznes)da yaratilgan yalpi qo‘shilgan qiymat va uning tarmoqlar bo‘yicha tarkibi. Rasmiy statistik ma’lumotlar. https://stat.uz/

3. Schumpeter, J. A. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle.* Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.

4. Drucker, P. F. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles.* New York: Harper & Row, 1985.

5. Хидоятов, Р., Хакимов, О., & Исакобулов, Р. Ю. (2016). Духовная просвещенность руководителя: проблемы и их решения. *Молодой ученый*, (7-2), 96-99.вации”. Тошкент 22 апреля 2021г.

6. Хидоятов, Р., & Тўхтаев, З. (2022). НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ НОВОЙ УЗБЕКСКОЙ ЭКОНОМИКИ. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 35.

7. ХИДОЯТОВ, Р. (2023). МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА МУҲИМ ОМИЛ.